

DOKUMENTACJA PRZYRODNICZA SIEDLISKOWA DLA PAKIETÓW PRZYRODNICZYCH W RAMACH PROGRAMU ROLNOŚRODOWISKOWEGO 2007 – 2013

SPIS TREŚCI:

DEFINICJE	2
OGÓLNE INFORMACJE	3
PODSTAWA PRAWNA	3
PŁATNOŚĆ ROLNOŚRODOWISKOWA	4
DOKUMENTACJA PRZYRODNICZA	5
NAJWAŻNIEJSZE TERMINY OBOWIĄZUJĄCE W PROGRAMIE ROLNOŚRODOWISKOWYM	6
METODYKA WYZNACZANIA DZIAŁEK SIEDLISKOWYCH (RSS) ORAZ DZIAŁEK ROLNYCH.....	8
PRZYKŁADOWY SZKIC WYZNACZONYCH DZIAŁEK RSS I WCHODZĄCYCH W ICH SKŁAD DZIAŁEK ROLNYCH	11
WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTACJI PRZYRODNICZEJ SIEDLISKOWEJ	12

DEFINICJE

Działka rolna - oznacza zwarty obszar gruntu o powierzchni nie mniejszej niż 0,1 ha obejmujący jedną grupę upraw. W przypadku Pakietów 4. i 5. działka rolna obejmuje jednolity, wyodrębniony obszar objęty jednym wariantem w ramach tych pakietów.

Działka ewidencyjna - stanowi ciągły obszar gruntu, położony w granicach jednego obrębu, jednorodny pod względem prawnym, wydzielony z otoczenia za pomocą linii granicznych.

Działka RSS – powierzchnia jednolita pod względem fizjonomii, warunków siedliskowych (warunków wodnych, a dla działek siedliskowych także utworu glebowego) i roślinności (typu siedliska przyrodniczego) z dokładnością do siedlisk kwalifikowanych do jednego wariantu siedliskowego. W skład działki RSS może wchodzić kilka działek rolnych. Pod warunkiem zachowania jednolitości, jako jedną RSS można traktować powierzchnię złożoną z kilku części położonych blisko siebie, ale oddzielonych strukturami nieużytkowanymi rolniczo o szerokości przekraczającej 2 m (np. drogi, rowy, zadrzewienia itp.), działką należącą do innego rolnika (tylko jeżeli jest nią ciek, rów lub droga).

TUZ – grunt zajęty pod uprawę traw lub innych upraw zielnych naturalnych (samosiewnych) lub powstałych w wyniku działalności rolniczej (zasianych), niewłączony do płodozmianu w gospodarstwie przez okres pięciu lat lub dłużej (wstecz).

Dominujące i subdominujące gatunki roślin – gatunki roślin, które mają największy procentowy udział w pokrywaniu powierzchni działki RSS.

Elementy krajobrazu tworzące ostoje dzikiej przyrody - za ostoje przyrody mogą zostać uznane na terenie gospodarstwa np. naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, zagłębienia z roślinnością bagienną, pojedyncze stare drzewa, kępy drzew i krzewów, kępy zakrzaczeń, miedze, torfowiska, źródłiska, stopy kamieni śródpolnych. Wymienione elementy proszę traktować jako przykłady. Ekspert przyrodniczy sam może zdecydować jaki element uznać za ostoję dzikiej przyrody.

Uszczegółowienie wymogów – polega na doprecyzowaniu (w tym zawężeniu) wymogów wskazanych w przepisach rolnośrodowiskowych, które jednak nie mogą wybiegać poza te ramy.

Przykład: Rozporządzenie określa termin koszenia dla wariantu 4.3 od 15 lipca do 30 września. Ekspert może uszczegółwić ten wymóg poprzez wskazanie optymalnego terminu pokosu np. pomiędzy 15 a 30 lipca.

Zaostrzenie wymogów – jest możliwe tylko wówczas kiedy działki objęte dokumentacją przyrodniczą są położone na obszarach prawnie chronionych. Istniejące dla tych obszarów plany ochrony, plany zadań ochronnych, zadania ochronne lub zarządzenia dyrektorów parków narodowych są nadrzędne w stosunku do rozporządzenia rolnośrodowiskowego.

Zalecenia – dodatkowe zabiegi mające na celu zachowanie siedliska we właściwym stanie, które nie są wskazane w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym, i które nie stoją z nim w sprzeczności np. oczyszczanie rowów melioracyjnych, budowanie zastawek. Zalecenia powinny być w dokumentacji szczegółowo uzasadnione. Ważne jest

poinformowanie rolnika o obowiązku uzyskania odpowiednich zezwoleń na wykonanie zaleceń w przypadku, gdy są wymagane oraz upewnienie się, że nie stoją one w sprzeczności z innymi obowiązującymi przepisami.

PEG (powierzchnia ewidencyjno – gospodarcza) - jednolita płatność obszarowa przysługuje do powierzchni gruntów rolnych nie większej niż maksymalny kwalifikowalny obszar wyznaczony dla działki ewidencyjnej (tzw. PEG) w systemie identyfikacji działek rolnych (LPIS), o którym mowa w przepisach o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności.

Właściwy stan ochrony siedliska przyrodniczego - suma oddziaływań na siedlisko przyrodnicze oraz na jego typowe gatunki, które mogą mieć wpływ na jego długofalowe rozmieszczenie, strukturę i funkcje oraz na długoterminowe przetrwanie jego typowych gatunków w obrębie terytorium, o którym mowa w art. 2 Dyrektywy Siedliskowej.

OGÓLNE INFORMACJE

Warunkiem przystąpienia do realizacji Pakietów 4. i 5. tzw. pakietów przyrodniczych w ramach programu rolnośrodowiskowego jest posiadanie przez rolnika dokumentacji przyrodniczej sporządzonej przez uprawnionego eksperta botanika lub ornitologa.

Dokumentacja przyrodnicza musi zawierać charakterystykę siedliska przyrodniczego lub siedliska łąkowego ptaków, sporządzoną na podstawie inwentaryzacji terenowej. Dokumentacja przyrodnicza musi zostać przygotowana zgodnie z przepisami rozporządzenia rolnośrodowiskowego oraz obowiązującą metodyką sporządzania dokumentacji przyrodniczych. Dokumentacja może być przygotowana w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku lub w roku złożenia wniosku o przyznanie płatności w zakresie Pakietu 4. i/lub 5. Wykonanie dokumentacji przyrodniczej siedliskowej w roku złożenia wniosku jest możliwe tylko wtedy, gdy stopień rozwoju roślinności danego siedliska w pełni pozwala na jego jednoznaczne rozpoznanie.

PODSTAWA PRAWNA

Zgodnie z przepisami **rozporządzenia MRiRW z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013** (Dz. U. Nr 33, poz. 262 z późn. zm.)¹ (tzw. rozporządzenie rolnośrodowiskowe) od 2009 roku dokumentacja przyrodnicza jest załącznikiem do planu działalności rolnośrodowiskowej.

Płatność rolnośrodowiskowa przyznawana do działek rolnych w ramach tych pakietów jest przyznawana do **działek rolnych**:

¹ Rozporządzenie MRiRW w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 z dnia 30 września 2009 r. (Dz. U. Nr 161, poz. 1286), z dnia 15 marca 2010 r. (Dz. U. Nr 39 poz. 218), z dnia 6 maja 2010 r. (Dz. U. Nr 76, poz.500) i z dnia 10 marca 2011 r. (Dz. U. Nr 55, poz. 289)

- 1) użytkowanych jako trwałe użytki zielone (TUZ), na których występują:
 - a) siedliska lęgowe ptaków z gatunków wymienionych w załączniku nr 4 do rozporządzenia — w przypadku wariantów 4.1 i 5.1,
 - b) zbiorowiska roślinne wykazujące cechy jednostek fitosocjologicznych i siedlisk przyrodniczych wymienione w załączniku nr 4 do rozporządzenia — w przypadku wariantów 2-9 Pakietów 4. i 5.;
- 2) na których występują typy siedlisk przyrodniczych wymienione w załączniku nr 4 do rozporządzenia — w przypadku wariantów 4.10/5.10 (co oznacza że nie muszą to być TUZ);
- 3) położonych:
 - a) poza obszarem Natura 2000 w rozumieniu przepisów o ochronie przyrody² — w przypadku Pakietu 4.,
 - b) na obszarze Natura 2000 w rozumieniu przepisów o ochronie przyrody — w przypadku Pakietu 5.

Zgodnie z **rozporządzeniem MRiRW z dnia 7 maja 2008 r. w sprawie szkoleń dla podmiotów, których dotyczą działania objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013, oraz doradzania odnośnie do sporządzania dokumentacji niezbędnej do uzyskania pomocy finansowej** (Dz. U. Nr 89, poz. 545 z późn. zm.) od roku 2010 ekspert przyrodniczy obok sporządzania dokumentacji przyrodniczej jest także odpowiedzialny za sporządzenie części planu działalności rolnośrodowiskowej w zakresie Pakietów 4. i 5., co potwierdza swoim podpisem.

Przy sporządzaniu planu działalności rolnośrodowiskowej w zakresie Pakietów 4. i 5. bardzo ważna jest współpraca eksperta przyrodniczego z doradcą rolnośrodowiskowym. Jeśli przy przygotowaniu planu działalności rolnośrodowiskowej doradca odnalazł istotne braki lub błędy w zakresie Pakietów 4. i/lub 5, ekspert ma obowiązek uzupełnić dokumentację przyrodniczą. Elektroniczny formularz planu działalności rolnośrodowiskowej wraz z instrukcją jego wypełniania znajduje się na stronie internetowej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (www.arimr.gov.pl).

PŁATNOŚĆ ROLNOŚRODOWISKOWA

Od roku 2010 rolnicy mogą ubiegać się o przyznanie płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, pomocy finansowej z tytułu wspierania gospodarowania na obszarach górskich oraz innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), płatności z tytułu realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (PROW 2004-2006) oraz płatności rolnośrodowiskowej (PROW 2007-2013) **na jednym formularzu wniosku (dalej: „wspólny wniosek”)**.

W 2011 roku, po raz pierwszy od chwili wstąpienia do Unii Europejskiej, polscy rolnicy będą mogli składać wnioski o przyznanie płatności również za pomocą formularza wniosku dostępnego na stronie internetowej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

² **UWAGA:** Działki rolne położone na projektowanych obszarach Natura 2000 traktuje się jako działki uprawnione do płatności rolnośrodowiskowej w ramach Pakietu 5.

W celu sprawdzenia, czy działka rolna znajduje się w obszarze Natura 2000, można skorzystać z informacji dostępnych na stronie [www: http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/](http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/)

Warunkiem złożenia wniosków o przyznanie płatności za pomocą ww. formularza, jest nadanie rolnikowi loginu i kodu dostępu do systemu teleinformatycznego Agencji. W tym celu trzeba będzie złożyć do kierownika biura powiatowego Agencji, właściwego ze względu na miejsce zamieszkania lub siedzibę rolnika, za pośrednictwem polskiej placówki pocztowej operatora publicznego albo bezpośrednio w biurze powiatowym Agencji, wypełniony formularz o nadanie loginu i kodu dostępu, który będzie udostępniony na stronie internetowej www.arimr.gov.pl.

Płatność rolnośrodowiskowa jest przyznawana do faktycznego stanu użytkowania danej działki rolnej (niezależnie od ujęcia działki w ewidencji gruntów). W przypadku wątpliwości co do faktycznego stanu użytkowania ARiMR sprawdza między innymi:

- 1) historię wnioskowania na 5 lat wstecz np. w ramach płatności bezpośrednich,
- 2) obraz działek na ortofotomapie,
- 3) stan działek w trakcie wizji terenowej.

UWAGA: Rolnik, który w 2011 r. przystąpi po raz pierwszy do programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW 2007-2013 nie będzie mógł na tej samej powierzchni działki rolnej realizować wariantów 2.3 i 2.4 (ekologiczne trwałe użytki zielone) z Pakietu 2. z wariantami Pakietów 4. lub 5.

DOKUMENTACJA PRZYRODNICZA

Dokumentacja przyrodnicza jest załącznikiem do planu działalności rolnośrodowiskowej i zawiera:

- część A - dane ogólne: zawiera zestawienie powierzchni działek, dla poszczególnych działek rolnych w obrębie działek siedliskowych (RSS) oraz
 - dane osobowe rolnika;
 - dane osobowe eksperta;
- część B – dane szczegółowe: zawiera karty opisu poszczególnych działek siedliskowych (RSS) oraz opis siedlisk przyrodniczych i wymogi użytkowania;
- załączniki:
 1. dokumentacja graficzna (szkice działek rolnych odpowiednio oznaczone - opisane w dalszej części metodyki - na podkładzie ortofotomapy z naniesionymi granicami działek ewidencyjnych);
 2. dokumentacja fotograficzna;

Dokumentacja przyrodnicza opracowywana jest w wersji papierowej i elektronicznej (CD) na formularzu udostępnionym przez ARiMR.

Ekspert podpisuje dokumentację przyrodniczą w wersji papierowej i parafuje każdą z jej stron.

Sporządzoną dokumentację przyrodniczą wraz z kompletem załączników ekspert przekazuje:

1. Rolnikowi wraz z wypełnioną częścią planu działalności rolnośrodowiskowej w zakresie pakietu 4 i/lub 5 – w wersji papierowej i elektronicznej (CD).
2. Doradcy rolnośrodowiskowemu wskazanemu przez rolnika wraz z wypełnioną częścią planu działalności rolnośrodowiskowej w zakresie pakietu 4 i/lub 5 – w wersji elektronicznej.

3. MRiRW – w wersji elektronicznej do 31 grudnia w roku, w którym sporządzona została dokumentacja wraz z oświadczeniami (ich wzory znajdują się w dalszej części metodyki) podpisanymi odpowiednio przez rolnika i eksperta.

Jeżeli dane zawarte w dokumentacji przyrodniczej w trakcie trwania zobowiązania rolnośrodowiskowego ulegną zmianie (szczegółowe wyjaśnienia w punkcie „Zmiany do dokumentacji przyrodniczej siedliskowej” - ekspert ma obowiązek nanieść odpowiednie zmiany i przesłać je do wszystkich ww. osób i instytucji.

NAJWAŻNIEJSZE TERMINY OBOWIĄZUJĄCE W PROGRAMIE ROLNOŚRODOWISKOWYM

1. Rolnik realizuje zobowiązanie rolnośrodowiskowe **od 15 marca** w roku, w którym złożył pierwszy wniosek o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej w cyklu pięcioletnim, czyli do 14 marca³.
2. Rolnik składa wniosek do ARiMR o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej **w terminie od 15 marca do 16 maja w 2011 r.**
3. Ekspert przesyła dokumentację przyrodniczą w wersji elektronicznej do MRiRW wraz z papierową wersją oświadczeń **do dnia 31 grudnia roku, którym sporządzono dokumentację przyrodniczą.**

³ Wyjątek stanowią beneficjenci programu rolnośrodowiskowego, którzy rozpoczęli jego realizację w roku 2008 i 2009. Ich pięcioletnie zobowiązanie zakończy się ostatniego dnia lutego.

Wzory oświadczeń, które ekspert przesyła w wersji papierowej wraz z dokumentacją do MRiRW:

.....
IMIE I NAZWISKO ROLNIKA (wpisane czytelnie)

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych na potrzeby programu rolnośrodowiskowego, zgodnie z Ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.) oraz na prowadzenie badań monitoringowych na terenie mojego gospodarstwa.

.....
*Data i podpis rolnika**

*Oświadczam, że informacje zawarte w dokumentacji przyrodniczej przedstawiające wyniki inwentaryzacji przyrodniczej są zgodne z wymaganiami jej przeprowadzania na potrzeby programu rolnośrodowiskowego oraz zgodne z moją najlepszą wiedzą, a szczegółowe zalecenia odnośnie sposobu gospodarowania są zgodne z planem lub celami ochrony obszaru**, na którym będą realizowane.*

.....
Data i podpis eksperta

** W przypadku podpisania oświadczenia przez osobę upoważnioną należy także do oświadczenia dołączyć kopię upoważnienia, natomiast w przypadku firm, organizacji pozarządowych, parafii itp. należy podpis opatrzyć pieczętką.*

***jeśli dana działka nie leży na obszarze chronionym złożony podpis odnosi się jedynie do części pierwszej oświadczenia*

METODYKA WYZNACZANIA DZIAŁEK SIEDLISKOWYCH (RSS) ORAZ DZIAŁEK ROLNYCH

Ekspert ma obowiązek wyznaczyć działki RSS oraz w ramach tych działek wyznaczyć działki rolne, które rolnik będzie deklarował we wniosku o płatność⁴.

Pierwszym etapem inwentaryzacji siedliskowej, poprzedzonej sprawdzeniem czy dana powierzchnia spełnia wymogi kwalifikujące ją jako TUZ (Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1120/2009) jest podział użytków zielonych na wyodrębnione **powierzchnie jednolite** pod względem fizjonomii, warunków siedliskowych (warunków wodnych, a dla działek siedliskowych także utworu glebowego) i roślinności (typu siedliska przyrodniczego);

W przypadku działek siedliskowych powierzchnia, na której potwierdzono jednolitość zgodnie z metodą kwalifikacji siedlisk przyrodniczych opisaną w dalszej części metodyki, a więc kwalifikowalności do jednego z wariantów siedliskowych, jest określana mianem „**działki RSS**” (**działka siedliskowa**). Każdej powierzchni jednolitej (potencjalnej działce RSS) nadaje się symbol numeryczny np.: RSS 1, RSS 2, itd.

Działka RSS może być częścią działki ewidencyjnej, może być tożsama z działką ewidencyjną albo może łączyć w sobie całe działki ewidencyjne lub ich części, wchodzące w skład jednego gospodarstwa rolnego.

Ponieważ płatność rolnośrodowiskowa jest przyznawana do działek rolnych zdefiniowanych jako powierzchnia z jednolitą grupą upraw (czyli o tej samej stawce płatności) to po wyznaczeniu działek RSS ekspert wyznacza w ich obrębie działki rolne⁵. Wyznaczonym działkom rolnym w ramach jednej RSS nadaje się symbole np. A, B, C itd. Działka rolna może być częścią działki RSS, może być tożsama z działką RSS ale nigdy nie może być od niej większa. W przypadku gdy działka RSS nie jest tożsama z działką rolną np. ze względu na występowanie elementów tj. szersze niż 2 m elementy liniowe, działki innego rolnika itp. ekspert musi wyznaczyć w ramach RSS działki rolne.

Minimalna powierzchnia działki rolnej zgłaszanej do płatności rolnośrodowiskowej wynosi 0,1 ha. Maksymalna powierzchnia nie jest ograniczona pod warunkiem zachowania jednolitości powierzchni.

Wyjątek stanowią warianty 4.10 i 5.10, dla których maksymalna powierzchnia, do której przysługuje płatność rolnośrodowiskowa jest ograniczona do 5 ha.

Do powierzchni działek RSS, do których będzie przyznana płatność mają zastosowanie przepisy:

- rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie *minimalnych norm* (Dz. U. Nr 39 poz. 211),
- rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 marca 2007 r. w sprawie *określenia całkowitej szerokości obiektów stanowiących element dobrej kultury rolnej upraw lub użytkowania ziemi* (Dz. U. Nr 46 poz. 307),
- wytyczne ARiMR dotyczące zasad wydzielania działek rolnych (zapisane m.in. w instrukcji oraz w szczegółowej instrukcji wypełniania wniosku o przyznanie płatności na rok 2011).

⁴ Od 2010 r. – tzw. wspólny wniosek o przyznanie płatności, w skład którego dla beneficjentów programu rolnośrodowiskowego wchodzi także „deklaracja pakietów rolnośrodowiskowych dla PROW 2007-2013”

⁵ W Instrukcji wypełniania wniosku o przyznanie płatności podano szczegółowe wytyczne co do sposobu określania działki rolnej.

Niejednorodności

Jako niejednorodność w granicach wyznaczonych działek RSS, wliczaną do powierzchni działki rolnej należy traktować:

- trwałe użytki zielone niespełniające klasyfikacji przyrodniczej wariantów 4.2- 4.9 lub 5.2 - 5.9 (w granicach wyznaczonych działek RSS),

Dopuszcza się bez konieczności wyłączenia z działki rolnej:

- w ramach jednolitej powierzchni o ogólnym charakterze bagiennym lub murawowym (mechowiska, szuwar wielkoturzycowy, murawy ciepłolubne, bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe) możliwość występowania do 20 % trwałych użytków zielonych niespełniających klasyfikacji przyrodniczej wariantów 4.2- 4.9 lub 5.2 - 5.9 ;
- w ramach jednolitej powierzchni o ogólnym charakterze łąki (łąki trzęślicowe i selernicowe, półnaturalne łąki wilgotne, półnaturalne łąki świeże, słonorośla) możliwość występowania do 10% trwałych użytków zielonych niespełniających klasyfikacji przyrodniczej wariantów 4.2- 4.9 lub 5.2 - 5.9.
- całkowitą powierzchnię zadrzewień, zakrzaczeń oraz otwarte lustro wody (oczka wodne) o sumarycznej powierzchni do 100 m² oraz struktury nieużytkowane rolniczo o szerokości nie przekraczającej 2 m (np. drogi, rowy i itp.).

Niejednorodności w granicach działek RSS uwzględnia się w opisie siedliska przyrodniczego, ale nie wykonuje się na ich powierzchni rozpoznania siedliska przyrodniczego.

Do niejednorodności w granicach wyznaczonych działek rolnych (a także RSS) nie mogą być włączane struktury nieużytkowane rolniczo o szerokości przekraczającej 2 m (np. drogi, rowy itp.) lub o sumarycznej powierzchni większej niż 100 m² (np. oczka wodne, zakrzaczenia itp.)⁶.

Powierzchnia powyższych niejednorodności może zostać włączona w granice (obrys) działki RSS natomiast nie może ona zostać wliczona do powierzchni działki RSS. W związku z powyższym nie może ona zostać zgłoszona we wniosku o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej.

UWAGA: W przypadku gdy działki rolne kwalifikujące się do jednego wariantu spełniają kryterium jednorodności jednak są oddzielone od siebie działką należącą do innego rolnika (jeżeli nie jest to ciek, rów lub droga), działką nieużytkowaną lub działką nie kwalifikującą się do tego wariantu (np. działka obsiana zbożem), ekspert przyrodniczy wydzielił dwie osobne działki RSS.

Wydzielenie granic oraz określenie powierzchni działek RSS oraz działek rolnych

Wydzielenie granic oraz powierzchni działek RSS musi zostać udokumentowane. Należy określić:

1. współrzędne geograficzne głównych linii załamania wydzielonej działki RSS (w układzie WGS 84, w formacie stopnie, minuty, sekundy.00);

⁶ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 39 poz. 211),

2. powierzchnię całkowitą działki RSS z dokładnością do setnej części ha (np. 1,12 ha);
3. powierzchnie poszczególnych działek rolnych wchodzących w skład danej działki RSS, z dokładnością do setnej części ha (np. 1,12 ha) - suma powierzchni działek rolnych w granicach danej RSS może być równa lub mniejsza od całkowitej powierzchni działki RSS;
4. powierzchnię działek rolnych zlokalizowaną na poszczególnych działkach ewidencyjnych. Ta informacja jest potrzebna rolnikowi w celu prawidłowego wypełnienia wniosku o płatność.

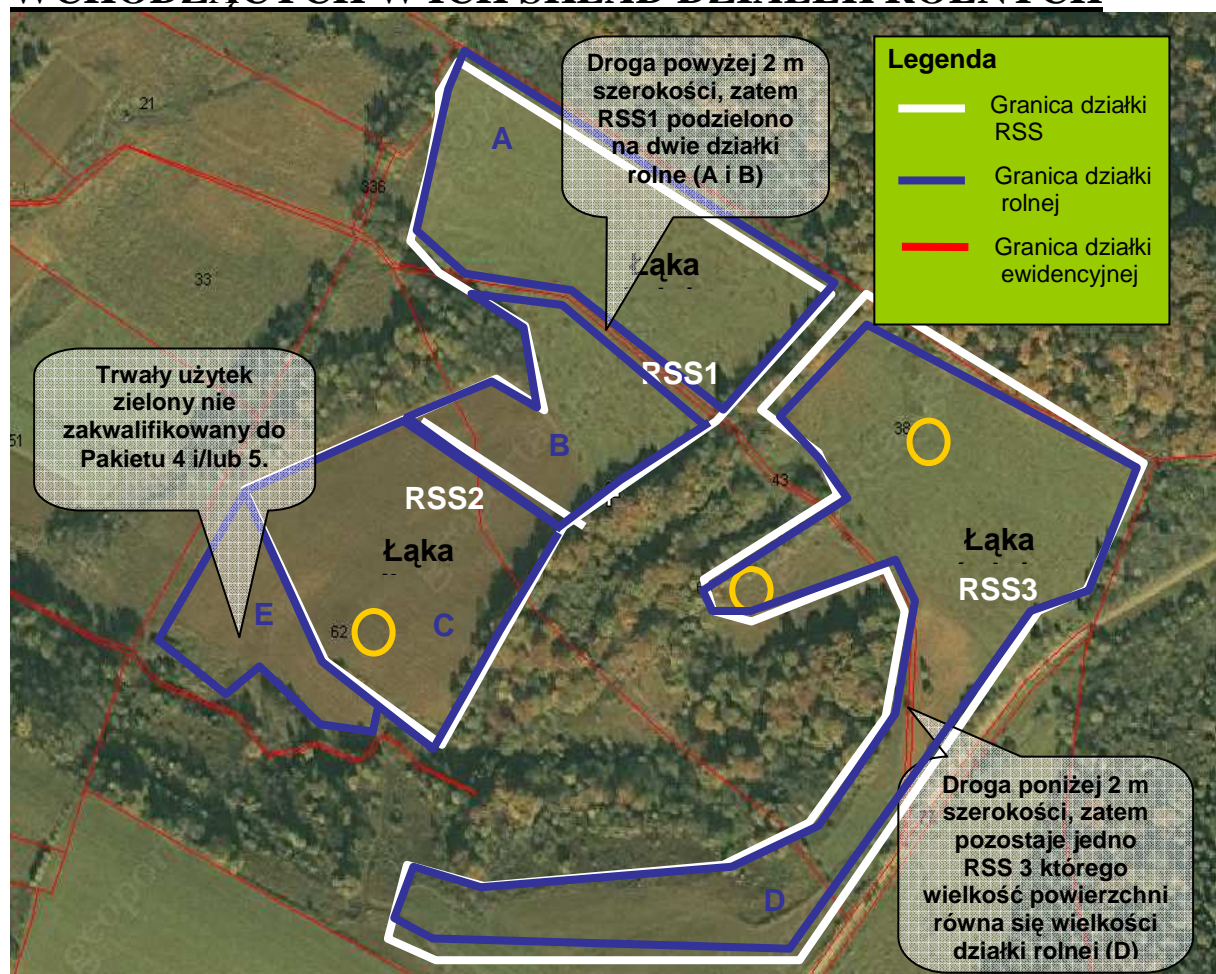
Wydzielone działki RSS oraz działki rolne zaznacza się na wydruku ortofotomapy z naniesionymi działkami ewidencyjnymi.

W celu umożliwienia rolnikowi użytkującemu działkę, odtworzenia przebiegu granicy działki RSS, **przy wyznaczaniu granic tych działek zaleca się generalizację ich przebiegu z wykorzystaniem elementów krajobrazu ułatwiających lokalizację w terenie.** W szczególności należy zwrócić uwagę na generalizację granic rozdzielających działki RSS różniące się wymogami użytkowania.

Ponieważ płatność rolnośrodowiskowa przyznawana jest do powierzchni nie mniejszej niż 0,1 ha - w przypadku wydzielania RSS na działce rolnej, na której dotychczas realizowany był pakiet 3., nie należy zostawiać powierzchni mniejszej od 0,1 ha, gdyż rolnikowi nie zostanie przyznana płatność to pakietu 3, a więc zmuszony będzie zwrócić pobrane wcześniej płatności do tej powierzchni.

UWAGA: Przy ustalaniu wysokości płatności rolnośrodowiskowej przysługującej do działek rolnych, uwzględnia się powierzchnię tych działek nie większą jednak niż maksymalny kwalifikowany obszar tzw. powierzchnię ewidencyjno-gospodarczą PEG. Ekspert ma możliwość uzyskania od rolnika mapy z informacjami dotyczącymi powierzchni ewidencyjno - gospodarczej (tzw. PEG), z której może odczytać wielkość powierzchni i granice działek rolnych wchodzących w skład RSO (rolnik uzyskuje taką mapę od ARiMR o ile uczestniczył w systemie płatności bezpośrednich lub nie wnioskował o płatności bezpośrednie jednak w roku poprzednim złożył wniosek w ramach programu rolnośrodowiskowego; rolnik może wystąpić do ARiMR o taką mapę na prośbę eksperta przyrodniczego).

PRZYKŁADOWY SZKIC WYZNACZONYCH DZIAŁEK RSS I WCHODZĄCYCH W ICH SKŁAD DZIAŁEK ROLNYCH

Opis przykładowego szkicu:

1. Ekspert wyznaczył 3 działki RSS objęte innymi wariantami pakietów 4 i 5:

- RSS1 o charakterze łąki świeżej;
- RSS2 o charakterze łąki wilgotnej;
- RSS3 o charakterze łąki świeżej.

Następnie ekspert w ramach wyznaczonych działek RSS wyznaczył działki rolne:

- Działka RSS1 zawiera w sobie 2 działki rolne oznaczone A i B.
RSS1 musiała zostać podzielona na 2 działki rolne ponieważ przebiega przez nią droga o szerokości przekraczającej 2 m, a więc przedziela ją element wyłączony spod płatności.
- Działka RSS2 jest tożsama z działką rolną C gdyż w jej obrębie nie występują żadne niejednorodności, które skutkowałyby koniecznością podziałem jej na różne działki rolne.
- Działka RSS3 jest także tożsama z działką rolną D gdyż w jej obrębie nie występują żadne niejednorodności, które skutkowałyby koniecznością podziałem jej na różne działki rolne.

Z powodu jednakowego charakteru siedliskowego działki RSS1 i RSS3, można było opisać je jako jedną działkę RSS, składającą się z dwóch części oddzielonych pasem zadrzewień, którego szerokość przekracza 2 m. Jednak opisanie ich jako oddzielnych RSS nie jest błędem.

Ekspert na szkicu zaznaczył również działkę rolną oznaczoną symbolem E, której nie zakwalifikował do żadnego z Pakietów 4. i 5. (takie oznaczenie na szkicu nie jest więc konieczne).

WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTACJI PRZYRODNICZEJ SIEDLISKOWEJ

Prawidłowo sporządzona dokumentacja przyrodnicza siedliskowa opisuje typ siedliska przyrodniczego występującego na trwałych użytkach zielonych (4.2 - 4.9 i 5.2 – 5.9) lub na użytkach przyrodniczych (4.10 i 5.10) w granicach gospodarstwa rolnego, wskazuje wariant pakietu, który powinien być realizowany dla zachowania tego siedliska we właściwym stanie oraz szczegółowo przedstawia wskazania co do sposobu gospodarowania na danym terenie.

Inwentaryzacja terenowa oraz rozpoznanie siedliska przyrodniczego

Przed przystąpieniem do wykonywania inwentaryzacji terenowej ekspert ma obowiązek sprawdzić, czy dla inwentaryzowanej powierzchni istnieją: aktualna i wiarygodna dokumentacja fitosocjologiczna, dokumentacja kartograficzna, która powstała w wyniku prac terenowych, plany ochrony lub plany zadań ochronnych dla obszarów chronionych, a także inne opracowania zawierające wyniki inwentaryzacji siedlisk przyrodniczych, prowadzonych w ramach projektów, prac badawczych, ekspertyz nie starsze niż 5 lat. Jeżeli ww. dokumenty istnieją ekspert ma obowiązek wykazać je w sporządzanej dokumentacji przyrodniczej w celu dodatkowego potwierdzenia przeprowadzonej przez siebie kwalifikacji siedliska.

Inwentaryzacja roślinności czyli wizytacja terenowa powinna być przeprowadzona w okresie pełnego rozwoju roślinności łąkowej. Każda wizyta terenowa wymaga odnotowania daty (dzień/miesiąc/rok).

Gatunki wskaźnikowe

Należy określić listę wszystkich gatunków wskaźnikowych z list A do H występujących na każdej działce RSS oraz dodatkowo zaznaczyć w formularzu wśród nich gatunki chronione. **W przypadku wariantu 4.10./5.10. Użytki przyrodnicze** obowiązuje podanie gatunków, które ekspert uważa za wskaźnikowe (brak wyznaczonej listy).

Lokalizacje gatunków wskaźnikowych decydujących o kwalifikacji do danego wariantu (z listy odpowiadającej danemu wariantowi) należy określić poprzez podanie współrzędnych geograficznych pomierzonych w terenie z użyciem GPS (w układzie WGS 84, w formacie stopnie, minuty, sekundy.00). Jako odrębne lokalizacje traktuje się takie, które różnią się co najmniej o 1 **sekundę** szerokości lub długości geograficznej. Wskazywane lokalizacje gatunków wskaźnikowych powinny być rozproszone na całej powierzchni działki RSS. Każdy gatunek wskaźnikowy decydujący o kwalifikacji należy udokumentować podając, co najmniej dwie jego lokalizacje w obrębie działki RSS. Dla działek o powierzchni powyżej 1 ha, dla każdego rozpoczętego ha powierzchni działki należy podać dodatkową lokalizację co najmniej jednego z gatunków wskaźnikowych.

Przykład:

-wyznaczono działkę RSS o pow. 3,45 ha, którą zaklasyfikowano do wariantu 4.4 Łąki trzęślicowe i selernicowe
- należy wskazać dwie lokalizacje dla co najmniej 3 gatunków z listy C, a dodatkowo ze względu na powierzchnię działki (3,45 ha) podać dodatkowe 3 lokalizacje ze wskazaniem gatunków wskaźnikowych, których dotyczą. Łącznie - 9 lokalizacji.

Gatunki dominujące i subdominujące

Dla każdej działki RSS należy wskazać gatunki roślin naczyniowych dominujące i subdominujące z podaniem pokrywania powierzchni działki przez każdy z tych gatunków (w dziesiątkach procentów) oraz dodatkowo zaznaczyć w formularzu wśród nich gatunki chronione.

Gatunki ekspansywne

Ekspert zobowiązany jest do zidentyfikowania na obszarze działki RSS obcych geograficznie lub siedliskowo **gatunków ekspansywnych** zagrażających bioróżnorodności łąk z podaniem pokrywania powierzchni działki przez każdy z tych gatunków (w dziesiątkach procentów) .

Pokrycie powierzchni

Należy podać średnie procentowe pokrycie powierzchni działki przez warstwę runa (rośliny naczyniowe) oraz warstwę mchów.

Diagnoza roślinności i siedliska przyrodniczego

Na podstawie wizji w terenie, istniejącej dokumentacji oraz wiedzy eksperckiej:

- diagnozuje się roślinność podając łacińską nazwę syntaksonu fitosocjologicznego - z taką dokładnością, z jaką jest to możliwe (zespół, rząd, związek lub choćby klasa roślinności);
- określa się siedlisko przyrodnicze wymienione w Zał. I Dyrektywy Siedliskowej (jeżeli dotyczy)
- określa się wariant pakietu, w celu kwalifikacji do pakietu 4 lub 5.

Dla każdej wydzielonej działki RSS należy określić:

- położenie w terenie;
- wysokość n.p.m.;
- rzeźbę terenu
- ekspozycję zbocza (jeżeli dotyczy);
- warunki wodne (w tym ich zmienność oraz sposób zasilania w wodę);
- urządzenia wodne;
- typ podłoża;
- gatunki ekspansywne roślin zielnych (jeżeli dotyczy);
- gatunki krzewów i podrostów drzew (jeżeli dotyczy).

Opis siedliska przyrodniczego na działce RSS

Na podstawie inwentaryzacji terenowej i analizy roślinności sporządza się opis siedliska przyrodniczego. Powinien on zawierać zwięzłą charakterystykę struktury, składu gatunkowego i zróżnicowania przestrzennego roślinności, w tym informację o niejednorodnościach występujących w granicach działki oraz opis warunków siedliskowych

(m.in. warunki wilgotnościowe). Opis ten powinien być napisany przystępnym językiem. Należy tu stosować polskie nazwy gatunków roślin.

Opis działki RSS uzupełnia się o dostrzeżone podczas wykonywania kontroli siedliskowych, cenne elementy przyrodnicze np. informacje o występowaniu chronionych gatunków roślin, grzybów lub zwierząt.

Dokumentacja fotograficzna

W trakcie inwentaryzacji terenowej ekspert jest zobowiązany do sporządzenia **dokumentacji fotograficznej** w celu udokumentowania fizjonomii zbiorowiska roślinnego i gatunków wskaźnikowych. Listy gatunków wskaźnikowych i informacje techniczne nt. koniecznych fotografii znajdują się w dalszej części metodyki, dotyczącej załączników do dokumentacji.

Tabela 2. Wymagane kategorie fotografii w odniesieniu do każdej działki RSS osobno.

Cechy siedliska	Liczba zdjęć
ogólny wygląd i położenie	1
rzut pionowy runi	2
gatunki roślin wskaźnikowych	po 1 dla każdego gatunku wskaźnikowego, dla dokumentowanego wariantu* (po 1 fotografii każdego gatunku na dokumentację)
gatunki roślin ekspansywnych	1 (po 1 fotografii każdego gatunku na dokumentację)
elementy krajobrazu rolniczego nieużytkowane rolniczo stanowiące ostoje dzikiej przyrody, które rolnik ma obowiązek utrzymać w okresie realizacji programu rolnośrodowiskowego	1 fotografia każdego elementu

* z wyjątkiem półnaturalnych łąk wilgotnych i świeżych, jeżeli diagnoza została oparta na wskaźnikach z dwóch list (E i F). Wówczas należy udokumentować fotograficznie wszystkie gatunki wskaźnikowe z listy E i F.

Wybór optymalnego wariantu rolnośrodowiskowego

Dla opisanych w podany powyżej sposób działek RSS ekspert określa optymalny wariant w ramach danego pakietu rolnośrodowiskowego (odpowiednio warianty 4.2. - 4.10. lub 5.2. - 5.10.) lub stwierdza brak podstaw do zakwalifikowania do któregośkolwiek z ww. wariantów.

Siedlisko kwalifikowane jest do danego wariantu na podstawie występowania gatunków roślin wskaźnikowych (określonych w tabelach poniżej) oraz zgodnie z zakresem siedlisk przyrodniczych i jednostek fitosocjologicznych określonych dla danego wariantu w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym.

Ekspert jest zobowiązany wskazać rolnikowi na działce te gatunki roślin i cechy siedliska, które zadecydowały o kwalifikowalności danej powierzchni do konkretnego wariantu.

Kwalifikacja siedliska do danego wariantu opiera się na określeniu występowania na danej powierzchni odpowiedniej liczby gatunków wskaźnikowych z wymaganą częstością wystąpień, zgodnie z hierarchią siedlisk przedstawioną w kluczu wnioskowania.

Kwalifikacja **w przypadku wariantu 4.10./5.10. Użytki przyrodnicze** odbywa się na podstawie klucza wnioskowania i w zakresie jednostek roślinności przewidzianych dla tego wariantu w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym.

Decyzja ekspercka

Podstawowym, ale nie obowiązkowym sposobem kwalifikacji powierzchni jest klucz wnioskowania (tab. 3). Jeżeli ekspert stwierdzi występowanie odpowiedniego siedliska przyrodniczego i wynikającą z tego potrzebę zastosowania odpowiedniego wariantu (np. sytuacje, w których na dane siedlisko wskazują bardzo rzadkie w Polsce gatunki roślin, pominięte na listach, albo nietypowe sytuacje lokalne, w których występowanie siedliska jest ewidentne ale brak gatunków wskaźnikowych), **ma prawo - podając wyczerpujące uzasadnienie - zakwalifikować powierzchnię do odpowiedniego wariantu, nawet jeżeli nie wynika to z klucza wnioskowania.**

Tabela 3. Klucz wnioskowania o wyborze wariantu Pakietu siedliskowego

Należy przejść kolejne kroki wnioskowania (tab. 2) aż do uzyskania wniosku

Krok	Ocena	Wniosek	Uwagi
1.	Powierzchnia jednolita ma charakter użytku przyrodniczego, a nie użytku rolnego - np. jest to śródpolne/śródłakowe torfowisko przejściowe lub wysokie, luźne murawy napiaskowe, naturalne nie koszone szuwary, wrzosowiska, nie koszone dotychczas mechowisko o naturalnej hydrologii, itp. Użytkowanie rolnicze (koszenie, wypas) nie będzie sprzyjać zachowaniu siedliska we właściwym stanie.	Zastosuj wariant 4.10 lub 5.10 Użytki przyrodnicze	Należy zaplanować zabiegi pielęgnacyjne niezbędne dla ochrony, jeżeli takie są potrzebne. Uwaga – wariant „użytki przyrodnicze” może być wybierany także dla niektórych mechowisk (siedlisko przyrodnicze 7230) i szuwarów o naturalnym charakterze, utrzymujących się w dobrym stanie bez użytkowania rolniczego (nawet jeżeli występujące gatunki wskazywałyby na wariant „mechowiska” lub „szuwary”).
1a	Powierzchnia dla zachowania jej różnorodności biologicznej powinna być przynajmniej ekstensywnie koszona lub wypasana. Użytkowanie kośne lub pastwiskowe będzie sprzyjać zachowaniu powierzchni i związanej z nią różnorodności florystycznej.	przejdź do kroku 2	
2	Występuje co najmniej 1 gatunek z listy H – słonorośla; i jednocześnie siedliska są związane ze słonymi wodami lub morskimi, bądź słonymi wypływami wód podziemnych.	Zastosuj wariant 4.9 lub 5.9 Słonorośla	Zadania, stosownie do charakteru słonorośla, należy uszczegółowić, czy ma być zastosowany wypas, czy też koszenie. Rozważ potrzeby kształtowania stosunków wodnych – może być potrzebne utrzymanie rowów dla dopływu solanki, albo przeciwnie – tamowanie rowów lub ich nie odmulanie, by solanka mogła się rozlewać.
2a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 3	
3	Występują co najmniej 3 gatunki z listy C - łąki trzęślicowe i selernicowe lub co najmniej 2 gatunki chronione z tej listy	Zastosuj wariant 4.4 lub 5.4 Łąki selernicowe i trzęślicowe	W zaleceniach zwykle należy zastrzec konieczność zachowania stosunków wodnych.
3a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 4	

4	Występują co najmniej 3 gatunki z listy A – mechowiska lub przynajmniej 2 gatunki chronione z tej listy. Siedlisko związane jest z wypływami i wysiękami wód podziemnych.	Zastosuj wariant 4.2 lub 5.2 Mechowiska	W zaleceniach zwykle należy zastrzec konieczność zachowania stosunków wodnych – nawet odmulanie istniejących rowów będzie zagrażać siedlisku.
4a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 5	
5	Występują co najmniej 3 gatunki z listy D - murawy ciepłolubne lub co najmniej 2 gatunki chronione z tej listy.	Zastosuj wariant 4.5 lub 5.5 Murawy ciepłolubne	W uszczegółowionych zadaniach należy określić, stosownie do typu murawy, czy należy stosować wypas czy koszenie. Niektóre typy muraw (np. ostnicowe) powinny być obligatoryjnie wypasane i nie można zastępować wypasu koszeniem
5a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 6	
6	Występują co najmniej 3 gatunki z listy G - murawy bliźniczkowe lub co najmniej 2 gatunki chronione z tej listy.	Zastosuj wariant 4.8 lub 5.8 Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	W uszczegółowionych zadaniach należy wskazać gatunek zwierząt, którymi powinien być realizowany wypas.
6a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 7	
7	Występują co najmniej 4 gatunki z list wskaźnikowych E i F – półnaturalne łąki wilgotne i świeże (liczonych razem) lub co najmniej dwa gatunki chronione z tych dwóch list	Zastosuj wariant 4.6 lub 5.6 Półnaturalne łąki wilgotne lub 4.7 lub 5.7 Półnaturalne łąki świeże wybierz ten, na który wskazuje większa liczba gatunków (licząc gatunki chronione podwójnie), i na który wskazuje uwilgotnienie	W przypadku łąk wilgotnych, w zaleceniach zwykle należy zastrzec „brzegowe” warunki zachowania optymalnych przyrodniczo stosunków wodnych
7a	Nie jest spełniony powyższy warunek	przejdź do kroku 8	
8	Dominuje 1 z gatunków z listy B - szuwały wielkoturzycowe i jednocześnie uwilgotnienie jest stale przynajmniej mokre	Zastosuj wariant 4.3 lub 5.3 Szuwały wielkoturzycowe	W zaleceniach zwykle należy zastrzec konieczność zachowania stosunków wodnych – nawet odmulanie istniejących rowów będzie zagrażać siedlisku.

8a	Nie jest spełniony powyższy warunek	Powierzchnia objęta inwentaryzacją terenową nie kwalifikuje się do wsparcia w ramach wariantów siedliskowych Pakietów 4. i 5. Zaproponuj zastosowanie Pakietu 3. Ekstensywne łąki i pastwiska	
----	-------------------------------------	---	--

Wymogi użytkowania

W dokumentacji przyrodniczej obligatoryjnie należy przedstawić wszystkie wskazane w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym wymogi dla proponowanego dla danej powierzchni pakietu i wariantu.

Ponadto, należy sformułować:

- uszczegółowienia zadań związanych z wdrażaniem wskazanego wariantu a wynikających z rozporządzenia rolnośrodowiskowego (np. czy stosować wypas czy koszenie czy kośno-pastwiskowy sposób użytkowania jeżeli jest taka alternatywa);
- dodatkowe zalecenia dotyczące zachowania stwierdzonego siedliska przyrodniczego i jego typowych gatunków.

Przy formułowaniu uszczegółowień i zaleceń, ekspert kieruje się w szczególności:

- ogólnymi wskazówkami zawartymi w tabeli 2 (klucz wnioskowania);
- wymogami ekologicznymi stwierdzonych gatunków chronionych (koniecznością zachowania ich populacji we właściwym stanie ochrony);
- koniecznością ograniczenia rozwoju niepożądanych gatunków ekspansywnych.

Należy pamiętać, że wymogi odnoszą się do każdej działki rolnej wchodzącej w skład wyznaczonej działki RSS.

Dla poszczególnych działek rolnych **wskazuje się wybrany sposób użytkowania oraz określa się powierzchnie pozostawione bez koszenia (zalecane przez eksperta uszczegółowienia jak np. terminy pokosu nie mogą wybiegać poza ramy wskazane w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym, chyba że plan ochrony bądź plan zadań ochronnych stanowi inaczej).**

- W przypadku jeśli ekspert przewiduje koszenie działek rolnych objętych Pakietem 4./5. powinien przy ustalaniu powierzchni niekoszonych kierować się wyłącznie względami przyrodniczymi;
- W przypadku, jeśli ekspert dopuszcza wypas, to ma obowiązek odnieść się do wymogów związanych z dopuszczalną obsadą, obciążeniem i terminem wypasu, które mają na celu ochronę danego siedliska przyrodniczego. Jeżeli ekspert nie dopuszcza wypasu, wówczas konieczne jest zamieszczenie takiej informacji.

W planie działalności rolnośrodowiskowej ekspert przyrodniczy zamieszcza informacje dotyczące planu wypasu (maksymalna obsada, obciążenie i terminy) oraz informacje na temat ewentualnej konieczności zastosowania nawożenia, wapnowania i selektywnych mazaczy herbicydowych.

Dodatkowo obok określenia sposobu użytkowania należy uszczegółwić zakres koszenia np.:

W przypadku wariantów 4.2/5.2 Mechowiska, 4.4/ 5.4 Łąki trzęślicowe i selernicowe - ekspert ma obowiązek uszczegółwić czy:

- dana działka rolna (wchodząca w skład danej RSS) ma być koszona corocznie na 50 % powierzchni (w każdym roku musi to być inna powierzchnia), czy też

- dana działka rolna (wchodząca w skład danej RSS) ma być corocznie koszona na 50 % powierzchni (w każdym roku musi to być inna powierzchnia), a dodatkowo całą powierzchnię należy skosić raz na dwa lata, czy też

- dana działka (wchodząca w skład danej RSS) koszona będzie jedynie co dwa lata na 100% powierzchni

i wskazać, która dokładnie część powierzchni działki rolnej będzie koszona w poszczególnych latach.

W przypadku wariantów 4.3/5.3 Szuwary wielkoturzycowe — ekspert ma obowiązek uszczegółwić czy:

- dana działka rolna (wchodząca w skład danej RSS) ma być koszona corocznie na 20 % powierzchni (w każdym roku musi to być inna powierzchnia) lub

- dana działka rolna (wchodząca w skład danej RSS) ma być koszona corocznie na 20 % powierzchni (w każdym roku musi to być inna powierzchnia), a dodatkowo całą powierzchnia wykoszona zostanie raz na pięć lat.

Uwaga: Nie dopuszcza się możliwości zarekomendowania koszenia jedynie raz na 5 lat!

W przypadku wariantów 4.5/ 5.5 Murawy ciepłolubne i wariantu 4.9/ 5.9 Słonorośla - ekspert ma obowiązek wskazać sposób użytkowania: kośny, pastwiskowy lub kośno-pastwiskowy.

W przypadku wariantu 4.10/ 5.10 Użytki przyrodnicze - ekspert ma obowiązek zaplanować zabiegi pielęgnacyjne mające na celu ochronę siedliska (jako zabieg pielęgnacyjny można uznać między innymi wykaszanie/niewykaszenie lub wypas).

W przypadku zdominowania runi łąkowej przez gatunki obce lub ekspansywne należy zaplanować zabiegi mające na celu ograniczenie wkraczania tych gatunków.

UWAGA: Wyznaczenie powierzchni do wykoszenia, które w każdym roku mają być inne nie oznacza wyznaczenia tylko dwóch powierzchni, które będą koszone naprzemiennie (dot. wymogu wykaszania powierzchni mniejszej niż 50% działki rolnej).

UWAGA: Powierzchnie niewykoszone muszą pozostać utrzymane w tym stanie do pierwszego pokosu w kolejnym roku.

Uszczegółwienia, zalecenia i zaostżenia w zakresie użytkowania

Ekspert ma prawo uszczegółwić wymogi przedstawione w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym lub wprowadzić dodatkowe zalecenia w odniesieniu do sposobu użytkowania na cennych przyrodniczo siedliskach pod warunkiem, że nie zmienia/nie wykracza poza założenia określone w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym.

Przykłady:

- **Uszczegółwienie** – określenie terminu pokosu w przypadku wariantu 4.3 jako od 1 sierpnia do 15 września (rozporządzenie określa termin koszenia jako od 15 lipca

do 30 września) - ekspert dla tego przypadku nie może więc wskazać terminu pokosu – np. od 10 lipca do 15 października;

- **Zalecenie** - ekspert może zalecić wykaszanie rowu melioracyjnego/wstawienie zastawek. W tym przypadku musi wcześniej uzgodnić to z prawnym właścicielem tego rowu np. spółką wodną. Ważne jest poinformowanie rolnika o obowiązku uzyskania odpowiednich zezwoleń na wykonanie zaleceń w przypadku, gdy są wymagane oraz upewnieniu się, że nie stoją one w sprzeczności z innymi obowiązującymi przepisami;
- **Zaostrzenie wymogów**, a więc wskazanie wymogów innych – czasem sprzecznych z wymogami określonymi w rozporządzeniu rolnośrodowiskowym może dotyczyć jedynie działek RSS znajdujących się na obszarach chronionych.

W przypadku dokumentacji przyrodniczych sporządzonych dla terenu znajdującego się na obszarze chronionym wymogi użytkowania muszą być obowiązkowo oparte na zapisach planu ochrony, planów zadań ochronnych celów ochrony lub zarządzeń dyrektorów parków narodowych. **Wymogi planów ochrony, planów zadań ochronnych, cele ochrony oraz zarządzenia dyrektorów parków narodowych są nadrzędne w stosunku do wymogów programu rolnośrodowiskowego.** W takim przypadku rolnik wdraża i uzyskuje płatność za dany wariant rolnośrodowiskowy stosując wymogi zgodne z planem ochrony, planem zadań ochronnych lub celami ochrony. W takiej sytuacji ekspert jest zobligowany do wskazania w dokumentacji uzasadnienia, że wymogi rozporządzenia zostały zmienione ze względu na zapisy planu, cele ochrony lub zarządzenia dyrektora parku narodowego.

Załączniki do dokumentacji przyrodniczej siedliskowej

1. Dokumentacja fotograficzna (wytyczne techniczne)

Fotografie w wersji elektronicznej, powinny być dołączone jako odrębne pliki w formacie JPG. Nazwa pliku (bez polskich liter) powinna składać się z :

- numeru gospodarstwa_
- oznaczenia działki RSS
- kodu wariantu pakietu
- inicjałów autora fotografii
- pierwszych czterech liter łacińskiej nazwy rodzajowej i pierwszych czterech liter nazwy gatunkowej rozdzielonych myślnikiem (dla fotografii gatunków wskaźnikowych i inwazyjnych)

Poszczególne człony nazwy fotografii należy rozdzielać dolnym podkreślnikiem.

Zastosowanie takiego sposobu zapisu nazwy fotografii znacząco ułatwi stworzenie i przeglądanie bazy danych fotograficznych.

Przykład opisu fotografii:

- dla fotografii widoku ogólnego

063754180_RSS1_4.4_MW

- dla fotografii gatunków

063754180_RSS1_4.4_MW_DIAN-SUPE

Nośnik zawierający dokumentację fotograficzną powinien być opisany z podaniem:

- Imienia i nazwiska eksperta (autora fotografii)

- Numeru identyfikacyjnego gospodarstwa oraz imienia i nazwiska rolnika
- Daty sporządzenia ekspertyzy

Fotografie w postaci papierowej, czarno-białej **lub kolorowej**, o wymiarach 9x13 cm (dla rolnika) powinny być opisane:

- co przedstawia fotografia (dla fotografii widoku ogólnego i rzutu runi – nazwa rodzaju siedliska (po polsku) /dla fotografii gatunków: gatunek wskaźnikowy, polska nazwa gatunku lub ,gatunek inwazyjny, polska nazwa gatunku
- oznaczenie działki RSS,
- autor zdjęcia.

Fotografie powinny być wykonywane z taką rozdzielczością, która umożliwi weryfikację przedstawionego na nich siedliska oraz gatunków roślin.

Fotografie gatunków wskaźnikowych powinny umożliwić ich identyfikację. Zdjęcia runi w rzucie pionowym powinny oddawać fizjonomię i zróżnicowanie przestrzenne roślinności. Zdjęcia ogólnego wyglądu i położenia powinny obejmować możliwie największą przestrzeń oraz charakterystyczne elementy krajobrazu lub stały punkt odniesienia, umożliwiając jednoznaczny identyfikację działki w terenie.

Niedopuszczalne jest by fotografie były wykonywane w warunkach uniemożliwiających ich identyfikację np. po skoszeniu działki lub kiedy rośliny znajdują się pod okrywą śnieżną.

2. Szkice działek rolnych (załącznik graficzny)

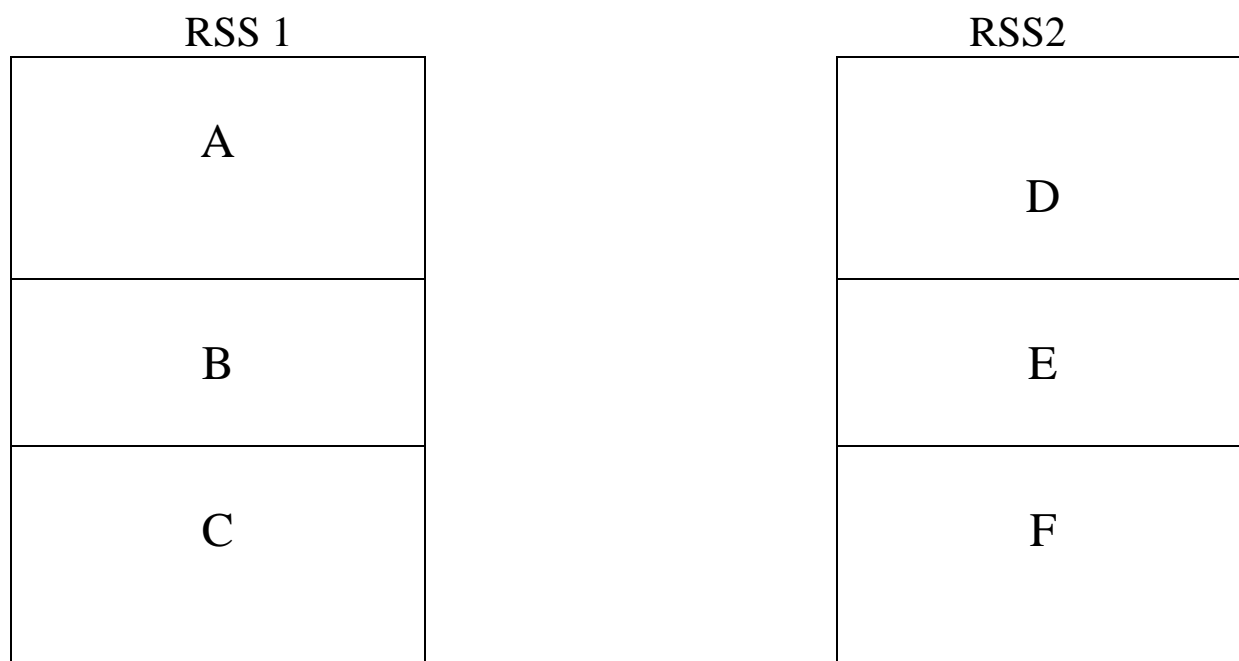
Szkice należy wykonać obowiązkowo na podkładzie ortofotomapy z naniesionymi granicami i numerami działek ewidencyjnych (podkład ortofotomapy powinien obejmować ten obszar gospodarstwa, na którym wyznaczono działki RSS). Powinny być one dołączone zarówno do elektronicznej, jak i papierowej wersji dokumentacji.

Na szkicu należy zamieścić:

1. kierunek północy;
2. podziałkę skali;
3. podstawową, czytelną legendę;
4. granice i oznaczenia poszczególnych działek rolnych (A, B, C itp., zgodne z oznaczeniami, które rolnik wpisze we wniosku o przyznanie płatności); każda działka rolna (dla wszystkich wyznaczonych RSS) w granicach gospodarstwa jednego rolnika musi być oznaczona inną literą alfabetu (Rys. 2);
5. granice i oznaczenia poszczególnych działek siedliskowych (RSS1, RSS2 itp.)
6. powierzchnie przeznaczone do pozostawienia bez koszenia w poszczególnych latach w **odniesieniu do działek rolnych**;
7. tzw. elementy krajobrazu rolniczego nieużytkowane rolniczo stanowiące ostoje dzikiej przyrody (kamieńce, starorzecza, oczka wodne itp.).

Oznaczenia na mapie powinny być maksymalnie czytelne!

Rys. 2. Sposób oznaczania działek rolnych w ramach przykładowych działek RSS w granicach gospodarstwa jednego rolnika.

Zmiany do dokumentacji przyrodniczej siedliskowej

Zmiany do dokumentacji należy wprowadzać na formularzu dokumentacji. Muszą one zawierać:

1. stronę tytułową z informacją, że jest to zmiana do określonej dokumentacji przyrodniczej siedliskowej oraz danymi rolnika;
2. punkty od 1 do 6 - część A dokumentacji: data wykonania zmiany, dane eksperta, położenie gospodarstwa na obszarze chronionym, zestawienie wszystkich działek rolnych i wariantów objętych dokumentacją;
3. wszystkie tabele dokumentacji, których dotyczy zmiana;
4. wyjaśnienie przyczyn wprowadzania zmiany.

Powyższe karty do zmienianej dokumentacji muszą być parafowane na każdej stronie przez eksperta, a dodatkowo na stronie tytułowej znajdować się muszą podpisy rolnika i eksperta.

Zmienione karty dokumentacji należy przesałać:

1. rolnikowi;
2. doradcy rolnośrodowiskowemu;
3. MRiRW.

Należy pamiętać, że zmiany wniesione do dokumentacji przyrodniczej skutkują zmianami w planie działalności rolnośrodowiskowej.

Informacje dodatkowe

Jeżeli dana powierzchnia jest użytkowana w Pakiecie 4. lub 5. zgodnie z wymogami pakietu, to niezależnie od pozostawienia corocznie określonego procenta niekoszonej powierzchni działki rolnej, **rolnikowi przysługuje płatność obszarowa na całą powierzchnię działki rolnej**. Wyjątek stanowią działki rolne zaklasyfikowane do wariantu 4.10/5.10, do których płatność obszarowa może nie przysługiwać. Warunki otrzymania płatności w ramach wsparcia bezpośredniego uregulowane są w odrębnych przepisach.

Listy wskaźnikowych gatunków

Lista A .

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.2 i 5.2 Mechowiska

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 3 gatunki z listy A – lub przynajmniej 2 gatunki chronione z tej listy.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Trzcinnik prosty	<i>Calamagrostis stricta</i>	
Turzyca Buxbauma	<i>Carex buxbaumi</i>	
Turzyca siwa	<i>Carex canescens (curta)</i>	
Turzyca strunowa	<i>Carex chordorrhiza</i>	ściśle
Turzyca Davalla	<i>Carex davalliana</i>	ściśle
Turzyca obła	<i>Carex diandra</i>	
Turzyca dwupienna	<i>Carex dioica</i>	
Turzyca gwiazdkowata	<i>Carex echinata</i>	
Turzyca żółta	<i>Carex flava</i>	
Turzyca łuseczkowata	<i>Calex lepidocarpa</i>	
Turzyca prosowata	<i>Carex panicea</i>	
Turzyca pchła	<i>Carex pulicaris</i>	ściśle
Kukułka (wszystkie czerwono kwitnące gatunki)	<i>Dactylorhiza spp.</i>	ściśle
Sierpowiec (wszystkie gatunki)	<i>Drepanocladus spp.</i>	
Kruszczyk błotny	<i>Epipactis palustris</i>	ściśle
Wełnianka wąskolistna	<i>Eriophorum angustifolium</i>	
Wełnianka szerokolistna	<i>Eriophorum latifolium</i>	
Błotniszek wełnisty	<i>Helodium blandowii</i>	ściśle
Sit cienki	<i>Juncus filiformis</i>	
Sit tępokwiatowy	<i>Juncus subnodulosus</i>	
Lipiennik Loesela	<i>Liparis loeselii</i>	ściśle
Bobrek trójlistkowy	<i>Menyanthes trifoliata</i>	częściowo
Mszar krokiewkowaty	<i>Paludella squarrosa</i>	ściśle
Dziewięciornik błotny	<i>Parnassia palustris</i>	
Gnidosz błotny	<i>Pedicularis palustris</i>	ściśle
Gnidosz królewski	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>	ściśle
Tłustosz pospolity	<i>Pinguicula vulgaris</i>	ściśle
Wielosił błękitny	<i>Polemonium coeruleum</i>	ściśle
Skalnica torfowiskowa	<i>Saxifraga hirculus</i>	ściśle
Skorpionowiec brunatny	<i>Scorpidium scorpioides</i>	ściśle
Torfowiec obły	<i>Sphagnum teres</i>	ściśle
Gwiazdnica błotna	<i>Stellaria palustris</i>	
Kosatka kielichowa	<i>Tofieldia calyculata</i>	ściśle
Błyszczce włoskowate	<i>Tomenthypnum nitens</i>	ściśle
Świbka błotna	<i>Triglochin palustre</i>	
Kozłek dwupienny	<i>Valeriana dioica</i>	
Kozłek całolistny	<i>Valeriana simplicifolia</i>	

Lista B .**Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.3 i 5.3 Szuwary wielkoturzycowe**

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli dominuje 1 z gatunków z listy B - i jednocześnie uwilgotnienie jest stale przynajmniej "mokre".

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Turzyca błotna	<i>Carex acutiformis</i>	
Turzyca tunikowa	<i>Carex appropinquata</i>	
Turzyca dwustronna	<i>Carex disticha</i>	
Turzyca sztywna	<i>Carex elata</i>	
Turzyca zastrzona	<i>Carex gracilis</i>	
Turzyca prosowata	<i>Carex paniculata</i>	
Turzyca dzióbkwata	<i>Carex rostrata</i>	
Turzyca pęcherzykowata	<i>Carex vesicaria</i>	
Turzyca lisia	<i>Carex vulpina</i>	
Kłoc wiechowata	<i>Cladium mariscus</i>	ściśle

Lista C.**Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.4 i 5.4 Łąki trzęślicowe i selernicowe**

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 3 gatunki z listy C - łąki trzęślicowe i selernicowe lub co najmniej 2 gatunki chronione z tej listy.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Czosnek kątowy	<i>Allium angulosum</i>	
Bukwica zwyczajna	<i>Betonica officinalis</i>	
Turzyca Buxbauma	<i>Carex buxbaumi</i>	
Turzyca prosowata	<i>Carex panicea</i>	
Selernica żyłkowana	<i>Cnidium dubium</i>	
Kukułka (wszystkie czerwono kwitnące gatunki)	<i>Dactylorhiza spp.</i>	ściśle
Goździk pyszny	<i>Dianthus superbus</i>	ściśle
Kruszczyk błotny	<i>Epipactis palustris</i>	ściśle
Szachownica kostkowata	<i>Fritillaria meleagris</i>	ściśle
Przytulia północna	<i>Galium boreale</i>	
Goryczka wąskolistna	<i>Gentiana pneumonantha</i>	ściśle
Goryczuszka gorzkawa	<i>Gentianella amarella</i>	ściśle
Goryczuszka (goryczka) błotna	<i>Gentianella uliginosa</i>	ściśle
Mieczyk dachówkowaty	<i>Gladiolus imbricatus</i>	ściśle
Konitruł błotny	<i>Gratiola officinalis</i>	ściśle
Oman wierzbolistny	<i>Inula salicina</i>	
Kosaciec syberyjski	<i>Iris sibirica</i>	ściśle
Okrzyn łąkowy	<i>Laserpitium prutenicum</i>	
Len przeczyszczający	<i>Linum catharticum</i>	
Nasięźrzał pospolity	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	ściśle
Storczyk kukawka	<i>Orchis militaris</i>	ściśle
Storczyk błotny	<i>Orchis palustris</i>	ściśle
Storczyk samiczy	<i>Orchis morio</i>	ściśle
Starodub łąkowy	<i>Ostericum palustre</i>	ściśle
Gnidosz królewski	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>	ściśle

Thustosz pospolity	<i>Pinguicula vulgaris</i>	ściśle
Wielosił błękitny	<i>Polemonium coeruleum</i>	ściśle
Krwiściąg lekarski	<i>Sanquisorba officinalis</i>	
Tarczycza oszczepowara	<i>Scutellaria hastifolia</i>	
Olszewnik kminkolistny	<i>Selinum cervifolia</i>	
Sierpik barwierski	<i>Serratula tinctoria</i>	
Konopłoch łąkowy	<i>Silaum silaus</i>	
Czarcikęs łąkowy	<i>Succisa pratensis</i>	
Czarcikęsik Kluka	<i>Succisella inflexa</i>	ściśle
Pełnik	<i>Trollius spp.</i>	ściśle
Fiołek mokradłowy	<i>Viola stagnina</i>	ściśle

Lista D.

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.5 i 4.5 Murawy ciepłolubne

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 3 gatunki z listy D - murawy ciepłolubne lub co najmniej 2 gatunki chronione z tej listy.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Miłek wiosenny	<i>Adonis vernalis</i>	ściśle
Dąbrówka kosmata	<i>Ajuga genevensis</i>	
Smagliczka pagórkowa	<i>Alyssum montanum</i>	
Naradka północna	<i>Androsace septentrionalis</i>	
Pajęcznica liliowata	<i>Anthericum liliago</i>	ściśle
Marzanka pagórkowa	<i>Asperula cynanchica</i>	
Marzanka barwierska	<i>Asperula tinctoria</i>	
Aster gawędka	<i>Aster amellus</i>	ściśle
Kłosownica pierzasta	<i>Brachypodium pinnatum</i>	
Dzwonek boloński	<i>Campanula bononiensis</i>	
Dzwonek syberyjski	<i>Campanula sibirica</i>	
Ostrożeń krótkołądowy	<i>Cirsium acaule</i>	
Ostrożeń pannoński	<i>Cirsium pannonicum</i>	ściśle
Pępawa różyczkolistna	<i>Crepis praemorsa</i>	
Goździk kartuzek	<i>Dianthus carthusianorum</i>	
Goryczka krzyżowa	<i>Gentiana cruciata</i>	ściśle
Goryczuszka (goryczka) orzęsiona	<i>Gentianella ciliata</i>	ściśle
Posłonek kutnerowaty	<i>Helianthemum nummularium</i>	
Kocanki piaskowe	<i>Helichrysum arenarium</i>	częściowo
Oman wąskolistny	<i>Inula ensifolia</i>	
Rojnik pospolity	<i>Jovibarba sobolifera</i>	ściśle
Strzęplica sina	<i>Koeleria glauca</i>	
Strzęplica nadobna	<i>Koeleria macrantha</i>	
Ozota zwyczajna	<i>Linosyris vulgaris</i>	ściśle
Len złoty	<i>Linum flavum</i>	ściśle
Len włochaty	<i>Linum hirsutum</i>	ściśle
Pszeniec różowy	<i>Melampyrum arvense</i>	
Szafirek miękkolistny	<i>Muscari comosum</i>	ściśle
Sparceta piaskowa	<i>Onobrychis arenaria</i>	
Sparceta siewna	<i>Onobrychis viciifolia</i>	
Wilżyna ciemista	<i>Ononis spinosa</i>	częściowo
Wilżyna rozłogowa	<i>Ononis repens</i>	częściowo
Storczyk kukawka	<i>Orchis militaris</i>	ściśle
Śniedek - wszystkie gatunki	<i>Ornithogalum spp.</i>	ściśle

Ostrołódka kosmata	<i>Oxytropis pilosa</i>	ściśle
Tymotka Boehmera	<i>Phleum phleoides</i>	
Pięciornik piaskowy	<i>Potentilla arenaria</i>	
Pięciornik wiosenny	<i>Potentilla neumanniana</i>	
Sasanka - wszystkie gatunki	<i>Pulsatilla spp.</i>	ściśle
Skalnica trójpalczasta	<i>Saxifraga tridactylites</i>	
Driakiew - wszystkie gatunki	<i>Scabiosa spp.</i>	
Wężymord stepowy	<i>Scorzonera purpurea</i>	ściśle
Rozchodnik ościsty	<i>Sedum reflexum</i>	
Lepnica drobnokwiatowa	<i>Silene borystenica</i>	
Lepnica litewska	<i>Silene lithuanica</i>	ściśle
Lepnica wąskopłatkowa	<i>Silene otites</i>	
Lepnica tatarska	<i>Silene tatarica</i>	
Czyściec kosmaty	<i>Stachys germanica</i>	
Czyściec prosty	<i>Stachys recta</i>	
Ostnica - wszystkie gatunki	<i>Stipa spp.</i>	ściśle
Ożanka pierzastosieczna	<i>Teucrium botrys</i>	
Ożanka właściwa	<i>Teucrium chamaedrys</i>	
Rutewka pojedyncza	<i>Thalictrum simplex</i>	
Kozibród pajęczynowaty	<i>Tragopogon floccosus</i>	
Dziewanna fioletowa	<i>Verbascum phoeniceum</i>	
Przetacznik ząbkowany	<i>Veronica austriaca</i>	
Przetacznik kłosowy	<i>Veronica spicata</i>	

Lista E.

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.6 i 5.6 Półnaturalne łąki wilgotne

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 4 gatunki z list wskaźnikowych E i F – półnaturalne łąki wilgotne i świeże (liczonych razem) lub co najmniej dwa gatunki chronione z tych dwóch list.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Knieć błotna	<i>Caltha palustris</i>	
Ostrożeń siwy	<i>Cirsium canum</i>	
Ostrożeń warzywny	<i>Cirsium oleraceum</i>	
Ostrożeń błotny	<i>Cirsium palustre</i>	
Ostrożeń łąkowy	<i>Cirsium rivulare</i>	
Pępawa błotna	<i>Crepis paludosa</i>	
Kukułka (wszystkie czerwono kwitnące gatunki)	<i>Dactylorhiza spp.</i>	ściśle
Szachownica kostkowata	<i>Fritillaria meleagris</i>	ściśle
Bodziszek błotny	<i>Geranium palustre</i>	
Kuklik zwisły	<i>Geum rivale</i>	
Sit ostrokwiatowy	<i>Juncus acutiflorus</i>	
Komonica błotna	<i>Lotus uliginosus</i>	
Firletka poszarpana	<i>Lychnis flos cuculi</i>	
Niezapominajka błotna	<i>Myosotis palustris</i>	
Rdest wężownik	<i>Polygonum bistorta</i>	
Sitowie leśne	<i>Scirpus sylvaticus</i>	
Starzec wodny	<i>Senecio aquaticus</i>	
Rutewka żółta	<i>Thalictrum flavum</i>	
Pełnik	<i>Trollius spp.</i>	ściśle
Kozłek lekarski	<i>Valeriana officinalis</i>	

Przetacznik długolistny	<i>Veronica longifolia</i>	
-------------------------	----------------------------	--

Lista F.

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.7 i 5.7 Półnaturalne łąki siedlisk świeżych

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 4 gatunki z list wskaźnikowych E i F – półnaturalne łąki wilgotne i świeże (liczonych razem) lub co najmniej dwa gatunki chronione z tych dwóch list.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Przywrotniki	<i>Alchemilla spp.</i>	
Przelot pospolity	<i>Anthylis vulneraria</i>	
Dzwonek rozpierzchły	<i>Campanula patula</i>	
Rzeżusznik Hallera	<i>Cardaminopsis halleri</i>	
Kminek zwyczajny	<i>Carum carvi</i>	
Chaber ostrołuskowy	<i>Centaurea oxylepis</i>	
Chaber austriacki	<i>Centaurea phrygia</i>	
Chaber perukowy	<i>Centaurea pseudophrygia</i>	
Ostrożeń dwubarwny	<i>Cirsium helenioides</i>	
Zimowit jesienny	<i>Colchicum autumnale</i>	ściśle
Szafran (krokus)	<i>Crocus spp.</i>	ściśle
Marchew zwyczajna	<i>Daucus carota</i>	
Przytulia wiosenna	<i>Galium vernum</i>	
Bodziszek łąkowy	<i>Geranium pratense</i>	
Mieczyk dachówkowaty	<i>Gladiolus imbricatus</i>	ściśle
Gółka długoostrogowa	<i>Gymnadenia conopsea</i>	ściśle
Świerzbica polna	<i>Knautia arvensis</i>	
Groszek łąkowy	<i>Lathyrus pratensis</i>	
Wszewłoga górską	<i>Meum athamanicum</i>	
Pasternak zwyczajny	<i>Pastinaca sativa</i>	
Zerwa kulista	<i>Phyteuma orbiculare</i>	
Biedrzynek wielki	<i>Pimpinella major</i>	
Pierwiosnka lekarska	<i>Primula veris</i>	częściowo
Pierwiosnka wyniosła	<i>Primula elatior</i>	częściowo
Szałwia łąkowa	<i>Salvia pratensis</i>	
Szałwia okrągowa	<i>Salvia verticillata</i>	
Skalnica ziarenkowata	<i>Saxifraga granulata</i>	
Kozibród łąkowy	<i>Tragopogon pratensis</i>	
Koniczyna drobnogłówna	<i>Trifolium dubium</i>	
Konielica łąkowa	<i>Trisetum flavescens</i>	

Lista G.

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.8 i 5.8 Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występują co najmniej 3 gatunki z listy G - murawy bliźniczkowe lub co najmniej dwa gatunki chronione z tej listy.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Dąbrówka piramidalna	<i>Ajuga pyramidalis</i>	
Ukwap dwupienny	<i>Antennaria dioica</i>	
Arnika górską	<i>Arnica montana</i>	ściśle
Podejrzon (wszystkie gatunki)	<i>Botrychium spp.</i>	ściśle
Turzyca wrzosowiskowa	<i>Carex ericetorum</i>	

Turzyca prosowata	<i>Carex panicea</i>	
Turzyca pigułkowata	<i>Carex pilulifera</i>	
Dziewięciśl bezłodygowy	<i>Carlina acaulis</i>	ściśle
Ozorka zielona	<i>Coeloglossum viride</i>	ściśle
Kukułka bzowa	<i>Dactylorhiza sambucina</i>	ściśle
Widlicz (widłak) alpejski	<i>Diphasiastrum alpinum</i>	ściśle
Świetlik gajowy	<i>Euphrasia nemorosa</i>	
Przytulia hercyńska	<i>Galium saxatile</i>	
Goryczka trojeściowa	<i>Gentiana asclepiadea</i>	ściśle
Goryczka wąskolistna	<i>Gentiana pneumonantha</i>	ściśle
Goryczka wiosenna	<i>Gentiana verna</i>	ściśle
Goryczuszka gorzkawa	<i>Gentianella amarella</i>	ściśle
Goryczuszka polna	<i>Gentianella campestris</i>	ściśle
Goryczuszka (goryczka) orzęsiona	<i>Gentianella ciliata</i>	ściśle
Goryczuszka wczesna	<i>Gentianella praecox</i>	ściśle
Szarota norweska	<i>Gnaphalium norvegicum</i>	
Gółka długoostrogowa	<i>Gymnadenia conopsea</i>	ściśle
Jastrzębiec alpejski	<i>Hieracium alpinum</i>	
Jastrzębiec gronkowy	<i>Hieracium lactucella</i>	
Dziurawiec skapolistny	<i>Hypericum montanum</i>	
Prosienicznik jednogłówkowy	<i>Hypochoeris uniflora</i>	
Gołek białawy	<i>Leucorchis albida</i>	ściśle
Kosmatka licznokwiatowa	<i>Luzula multiflora</i>	
Kosmatka sudecka	<i>Luzula sudetica</i>	
Widłak goździsty	<i>Lycopodium clavatum</i>	ściśle
Bliźniczka psia trawka	<i>Nardus stricta</i>	
Storczyk męski	<i>Orchis mascula</i>	ściśle
Storczyk samiczy	<i>Orchis morio</i>	ściśle
Gnidosz rozestłany	<i>Pedicularis sylvatica</i>	ściśle
Podkolan biały	<i>Platanthera bifolia</i>	ściśle
Krzyżownice	<i>Polygala spp.</i>	
Kręczyńka jesienna	<i>Spiranthes spiralis</i>	ściśle
Storczyka kulista	<i>Traunsteineria globosa</i>	ściśle
Ciemnżyca zielona	<i>Veratrum lobelianum</i>	ściśle

Lista H.

Wskaźniki potrzeby zagospodarowania wariantem 4.9 i 5.9 Słonorośla

Zastosowanie wariantu jest możliwe, jeżeli występuje co najmniej 1 gatunek z listy H – słonorośla i jednocześnie siedliska są związane ze słonymi wodami lub morskimi, bądź słonymi wypływami wód podziemnych.

Nazwa polska	Nazwa łacińska	Ochrona gatunkowa
Aster solny	<i>Aster tripolium</i>	ściśle
Ostrzew rudy	<i>Blysmus rufus</i>	
Przewiercień cienki	<i>Bupleurum tenuissimum var. Salina</i>	
Centuria nadbrzeżna	<i>Centaurium littorale</i>	ściśle
Mlecznik nadmorski	<i>Glaux maritima</i>	ściśle
Sit Gerarda	<i>Juncus gerardi</i>	
Sit żabi	<i>Juncus ranarius</i>	
Komonica wąskolistna	<i>Lotus tenuis</i>	
Zagorzałek nadbrzeżny	<i>Odontites litoralis</i>	

Babka nadmorska	<i>Plantago maritima</i>	ściśle
Mannica - wszystkie gatunki	<i>Puccinellia spp.</i>	
Karmnik nadmorski	<i>Sagina maritima</i>	
Soliród zielny	<i>Salicornia herbacea</i>	ściśle
Muchotrzew solniskowy	<i>Spergularia salina</i>	
Świbka morska	<i>Triglochin maritima</i>	